

บทที่ 6

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาสื่อพื้นบ้านประเภทงานปูนปั้น โดยศึกษาบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นที่มีต่อปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม ซึ่งแบ่งออกเป็น หน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) และการลงสังเกตการณ์พื้นที่ (Observation) ในการสำรวจข้อมูล เพื่อตอบปัญหานำวิจัย (Research Question) ที่ตั้งไว้ว่า บทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ของสื่อพื้นบ้านประเภทงานปูนปั้นเมืองเพชรบุรีมีลักษณะอย่างไรทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และระดับสังคม โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นเมืองเพชรที่มีต่อปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม
2. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ของงานปูนปั้นเมืองเพชร

จากวัตถุประสงค์ข้างต้นประกอบกับการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน และทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) มาเป็นกรอบในงานวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลออกมาได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้น

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ช่างปูนปั้นเมืองเพชรบุรี ผู้เส่งงานปูนปั้น และนักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ประกอบกับประสบการณ์ลงพื้นที่ของผู้วิจัย ผู้วิจัยสามารถประมวลและสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

หน้าที่ที่สืบเนื่อง

หน้าที่ที่สืบเนื่อง คือบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีต เป็นบทบาทหน้าที่ที่ยอมรับและเห็นได้ชัด แม้สังคมเปลี่ยน สื่อพื้นบ้านอย่างงานปฐมนั้นก็ยังทำหน้าที่แจกเช่นเดิม ซึ่งหน้าที่ที่สืบเนื่องของงานปฐมนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นหน้าที่ในระดับปัจเจก ระดับชุมชน และระดับสังคมดังต่อไปนี้

1. บทบาทหน้าที่ระดับปัจเจก

1.1 หน้าที่ในการสร้างสมาธิ

บทบาทหน้าที่ของงานปฐมนั้นด้านการสร้างสมาธิเป็นบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องยาวนานมาจนถึงปัจจุบันทั้งนี้เพราะกระบวนการปั้นปูนเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความตั้งใจในการถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และความศรัทธาลงในผลงานของตน โดยผู้ปั้นจะต้องประสานความรู้สึก การมองเห็น ความคิด การรับรู้ และการสัมผัสเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันในการถ่ายทอดผลงานศิลปะของตนให้ปรากฏแก่สายตาผู้ที่เข้ามาชื่นชมผลงาน ภาวะการทำงานเช่นนี้ทำให้สมาธิบังเกิดขึ้นได้กับตัวผู้ปั้นไม่ว่าผู้ปั้นจะมีอายุเท่าไร หรือมีโอกาสดำเนินงานปฐมนั้นมากน้อยแค่ไหนก็ตาม

1.2 หน้าที่ในการพัฒนาตนเอง (Self-formation)

การพัฒนาตนเองเป็นสิ่งที่ผู้ปั้นได้รับโดยตรงจากการปั้นปูน จากการสัมผัสภาณูช่างปฐมนั้นหลายคนพบว่าการทำงานนั้นทำให้ผู้ปั้นเกิดการพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ ได้นับตั้งแต่ขั้นตอนการดำปูนไปจนถึงการปั้นปูนดังนี้

1.2.1 ฝึกความอดทน บทเรียนพื้นฐานที่ใช้ฝึกความอดทนของผู้ปั้นคือการดำปูน เนื่องจากในการดำปูนนั้นต้องอาศัยความอดทนเพื่อที่จะผ่านไปให้ได้ และการฝึกความอดทนในขั้นตอนนี้ยังเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้ปั้นสำหรับการออกไปทำงานตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งโดยธรรมชาติของงานแล้ว งานปฐมนั้นเป็นงานที่ต้องใช้ความอดทนในการทำงาน เพราะต้องเสี่ยงอันตรายปีนขึ้นไปนั่งบนนั่งร้านสูงๆ และความอดทนที่ช่างได้รับนี้ยังขยายไปยังการใช้ชีวิตประจำวันของช่างด้วย

1.2.2 ฝึกฝนทักษะการทำงาน (Skills) หน้าที่การพัฒนาตนเองด้านทักษะการทำงานนี้ ขั้นตอนการปั้นปูนมีบทบาทในการฝึกฝนให้ผู้ปั้นได้พัฒนาฝีมือตนเองอยู่ตลอดเวลา คือ

ในขั้นตอนการดำปูนนั้นเป็นการฝึกขั้นพื้นฐานเพื่อให้ผู้ปั้นเรียนรู้เนื้อปูนที่เหมาะสมสำหรับการปั้น ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้ปั้นได้ศึกษาและค่อยๆ ซึมซับความสำคัญของวัสดุที่ใช้ในการปั้น จนทำให้ผู้ปั้นเกิดความเข้าใจและรู้จักเนื้อปูนได้ดีขึ้น และนอกจากจะรู้จักส่วนผสมแล้ว ยังทำให้ผู้ดำรู้จักสูตรการดำปูนที่เป็นสูตรเฉพาะของช่างด้วย

ในขั้นตอนการปั้นปูน ช่วยทำให้ผู้ปั้นเกิดการเรียนรู้และหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำไปใช้ในงาน ตลอดจนพัฒนาฝีมือตนเองให้ดีขึ้นด้วย การศึกษาหาความรู้นี้มีทั้งการหาความรู้ในตำรา และการสังเกตสิ่งรอบตัวเพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์งาน กระบวนการเรียนรู้นี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ปั้นปูน และเป็นพื้นฐานให้ช่างสามารถพัฒนาฝีมือการปั้น และคิดนำวัสดุใหม่ๆ มาใช้ในงานอยู่ตลอดเวลาด้วย

1.2.3 การปั้นปูนช่วยบ่มเพาะจริยธรรม/คุณธรรมให้กับผู้ปั้น โดยจริยธรรม/คุณธรรมเบื้องต้นที่ครูช่างให้การอบรมแก่ลูกศิษย์คือการพัฒนาจิตใจ ครูช่างจะสอนให้ผู้เรียนลดอัตตา ลดการยึดมั่นถือมั่นออกก่อน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเปิดรับเรื่องราวต่างๆ ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อตนเองได้มากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นงานปั้นยังช่วยขัดเกลานิสสัย และช่วยดึงตัวผู้ปั้นให้ออกห่างจากอบายมุขด้วย การเข้ามามีงานปั้นทำให้ช่างมีความรับผิดชอบ และช่วยฝึกให้ช่างตั้งมั่นอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม โดยใช้การทำงานช่วยฝึกไปในตัว

สำหรับผู้แสดงผลงานนั้นพบว่าปูนปั้นที่อยู่ในวัดมีส่วนช่วยกล่อมเกลาคิดใจให้เกิดความสงบ ก่อให้เกิดสติในการดำเนินชีวิต และยังช่วยยกระดับและขัดเกลาคิดใจของผู้ชมที่ได้สัมผัสถึงความงดงามในงานศิลปะด้วยเช่นกัน

1.2.4 เกิดพัฒนาการทางอารมณ์ จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ปั้นปูนจะมีอารมณ์เย็นขึ้น สงบขึ้น ซึ่งความใจเย็นนี้ไม่ได้เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเฉพาะเวลาที่ช่างปั้นปูนเท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่ชีวิตประจำวันด้วย ทั้งนี้เพราะลักษณะการทำงานที่ต้องใช้สมาธิ จินตนาการในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ โดยช่างต้องนั่งทำงานอยู่กับตัวเองตลอดเวลา และช่วงเวลาที่ช่างปั้นลวดลายนั้นก็เป็นเวลาที่เกิดการกล่อมเกลาร่างกายให้มีอารมณ์สงบ เกิดความเพลิดเพลินไปกับงานที่ทำงาน

สำหรับผู้แสดงผลงาน ความเพลิดเพลินที่ได้จากการชมงานปูนปั้นก็มีส่วนช่วยกล่อมเกลาร่างกายและพัฒนาอารมณ์ผู้ชมให้เกิดความสงบ คลายความก้าวร้าว และความเครียดลงได้ด้วยเช่นกัน

1.3 หน้าที่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และเสริมสร้างจินตนาการ

แม้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานของช่างนั้นจะเป็นแบบแผนที่สืบทอดกันมา แต่การทำงานของช่างเมืองเพชรนั้นไม่ได้จำกัดอยู่ในขนบนิยมซึ่งครูบาอาจารย์กำหนดไว้เป็นแบบแผนเสียทั้งหมด หากแต่มีการคิดสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ๆ อันเกิดจากการบ่มเพาะและออกเฝ้านั้นจากผลงานเก่า เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ยังต้องอยู่ในกรอบแบบแผนด้วย ปูนปั้นจึงเป็นพื้นที่สำหรับบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์และปลดปล่อยจินตนาการที่โลดแล่นอยู่ในหัวของช่าง ซึ่ง

เกิดขึ้นบนพื้นฐานของสิ่งเดิมอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ผู้บ้านมีอยู่แล้ว และนำมาคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ๆ เกิดเป็นความงามเฉพาะตัว

สำหรับในส่วนของคนดูนั้น ศิลปะปูนปั้นก็มีส่วนส่งเสริมให้คนดูเกิดจินตนาการตามภาพที่เห็นด้วย เช่น ลายเถาวัลย์ ลายดอกไม้ ที่มีการปั้นแต่งให้เลื้อยเลี้ยวลดไปตามธรรมชาติ ชวนให้ผู้พบเห็นคิดคำนึงเพิลิตเพิลินกับลีลาการสร้างสรรค์ที่อ่อนช้อยงดงามปูนปั้นจึงเป็นสื่อที่เป็นเสมือนพื้นที่ในการปลดปล่อยความคิดและจินตนาการทั้งของผู้สร้างและผู้ชม ช่วยให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สงบนิ่ง และเพิลิตเพิลินเป็นสุขทั้งในด้านการสร้างสรรค์และการเสพผลงาน

2. บทบาทหน้าที่ระดับชุมชน

2.1 หน้าที่ในการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะที่มีคุณค่าของไทย

ศิลปะปูนปั้นมีบทบาทในการดำรงและสืบทอดคติความเชื่อและขนบนิยมในการปั้นมาเป็นเวลานาน กล่าวคือเป็นงานศิลปะที่ใช้ตกแต่งอาคารที่มีความสำคัญอย่างวัดและวังเท่านั้น การปั้นปูนประดับตกแต่งศาสนสถานต่างๆ เพื่อเป็นพุทธบูชานี้เป็นการสืบทอดขนบนิยมในการปั้นที่ยึดถือแบบอย่างกันมาแต่โบราณ โดยมีความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่คอยรักษางานปูนปั้นไว้สำหรับสถานที่ที่มีความสำคัญอย่างวัดและวัง ด้วยการสร้างลักษณะความศักดิ์สิทธิ์เพื่อการสักการะทางศาสนาขึ้น

2.2 หน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างปูนปั้น

ผลงานปูนปั้นที่ปรากฏอยู่ทั่วจังหวัดเพชรบุรีสะท้อนถึงบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรดาช่างเมืองเพชรดังนี้

2.2.1 ภูมิปัญญาในการรู้จักและเข้าใจเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นซึ่งมีราคาถูกมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อรับใช้ศรัทธาที่มีต่อศาสนา เช่น น้ำตาลโตนด เปลือกประตูกระดาษฟาง เป็นต้น โดยวัตถุดิบแต่ละอย่างนั้นมีคุณสมบัติสำคัญต่อการนำมาใช้ปั้นปูน เช่น น้ำตาลทำให้นูนแข็งตัว เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงการเรียนรู้ของคนในชุมชนและแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมในการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตผลงานทางศิลปะ

2.2.2 ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาการสร้างสรรครูปแบบทางทัศนศิลป์ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัสดุคือปูนให้มีความกลมกลืนในการแสดงออก โดยเนื้อปูนและสีของปูนซึ่งเป็นสีขาวหม่นนั้นมีความมั่งคั่งงามอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว แม้ไม่ต้องทาสีทับ ความมั่งคั่งงามของปูนปั้นจึงผสานเข้ากับสถาปัตยกรรมได้อย่างลงตัว ปูนปั้นจึงเป็นศิลปะที่อยู่คู่กับสถาปัตยกรรมมาโดยตลอด

2.2.3 ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาพื้นที่ว่างในอาคารที่เป็นศาสนสถานปูนปั้น ได้รับความนิยมนและได้รับการยอมรับในด้านการประดับตกแต่งภายนอกอาคารเพื่อการรับใช้ พุทธศาสนามาช้านาน โดยงานปูนปั้นจะเป็นส่วนประกอบร่วมในการตกแต่งอย่างมีสาระ มีความหมาย มีความเหมาะสม และมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ศาสนสถานนั้นมีความสำคัญยิ่งขึ้น ช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานจะสอดแทรกเรื่องราวที่เป็นคำสอนต่างๆ หรือภาพที่เกี่ยวข้องกับความ สำคัญของสถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาของช่างในการสอดแทรกคำสอนต่าง ๆ ลงในผลงาน ทำให้พื้นที่ว่างมีความงดงาม กลายเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่า และมีบทบาทในการให้ข้อคิด ให้คำสั่งสอนแก่ผู้ชมไปในตัว

2.3 หน้าที่สะท้อนตัวตนของช่าง ลักษณะท้องถิ่น และสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น อัตลักษณ์ที่สะท้อนผ่านงานปูนปั้นนี้มีทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) และ อัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective Identity) ดังนี้

ในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) การออกแบบลวดลายเป็นตัว สร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวของช่างแต่ละคน กล่าวคือ ช่างแต่ละคนจะมีฝีมือที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ตน ซึ่งทำให้ช่างแต่ละคนสามารถระบุได้ว่าภาพไหนเป็นผลงานของผู้ใด อัตลักษณ์ส่วนบุคคลนี้ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์เฉพาะตัวของตัวของช่างที่แตกต่างจากผู้อื่น แต่ก็ยังอยู่ภายใต้แบบแผน ของงานปูนปั้นที่เป็น “ศิลปะสกุลช่างเมืองเพชร”

สำหรับอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective Identity) ปูนปั้นเป็นแหล่ง รวบรวมความรู้สึกนึกคิด และรายละเอียดทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ ทำให้คนดูรู้ได้ว่าเป็นคือ “ศิลปะ สกุลช่างเมืองเพชร” ซึ่งเป็นศิลปะที่ทำขึ้นในจังหวัดเพชรบุรี และมีแบบฉบับที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่เหมือนท้องถิ่นอื่น สามารถสรุปสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของงานปูนปั้นเมืองเพชรได้ดังนี้

1. ปูนปั้นเมืองเพชรเป็นการปั้นสด ปูนปั้นเมืองเพชรนั้นเป็นผลงานที่ได้รับ การปั้นแต่งขึ้นมาจากมือทั้ง 2 ข้างของช่างผู้เชี่ยวชาญจริงๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นการปั้นสด ไม่มีการใช้ แม่พิมพ์

2. การออกแบบไม่สมมาตร (Asymmetry) ท้องถิ่นอื่นจะเขียนลายแบบ สมมาตรในกรอบหน้าจั่ว แต่ช่างเมืองเพชรจะเขียนลายตรงยอดของจั่วให้ต่างกันเล็กน้อย เพื่อ เวลาพับแล้วทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาจะไม่เหมือนกัน จากลักษณะของลายที่มีลักษณะไม่สมมาตรนี้ สามารถบ่งบอกตัวตนความเป็นคนเพชรบุรีได้ว่าคนเมืองเพชรไม่ยอมใคร

3. ลักษณะการบายลาย การปั้นลายเถากลม และรูปลักษณะของลวดลาย กล่าวคือ ลายของเมืองเพชรจะเป็นลายก้านกลม ในขณะที่งานพิมพ์ส่วนมากจะเป็นเถา ตั้งเหลี่ยม ส่วนลายเปลวสีลาก็จะต่างจากของกรุงเทพซึ่งจะเน้นขมวด แต่ของเมืองเพชรจะเว้า

4. การครอบคุฏ การครอบคุฏเป็นแบบแผนบรรทัดฐาน (Normative Pattern) ที่วางแนวทางปฏิบัติของคนในกลุ่มช่างแต่ละสำนัก การเข้าสู่พิธีครอบคุฏเป็นการแสดงถึงการยอมรับการฝึกฝนจากครูช่าง และเมื่อมีการยอมรับแล้วศิษย์ผู้นั้นก็จะสามารถสร้างผลงานออกมาได้ตามแบบแผนที่ครูช่างวางไว้ โดยครูช่างจะเคยดำหนิตีเดียผลงานจนกว่าจะออกมาได้ตั้งใจ การครอบคุฏจึงเป็นเสมือนการครอบจิตวิญญาณของการเป็นช่างปูนปั้นเมืองเพชรที่แท้จริง เป็นเสมือนการสืบทอดผลงานศิลปะที่ลงลึกไปถึงราก เพื่อดำรงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ของฝีมือช่างเมืองเพชรไว้ให้คงอยู่ในระดับจิตวิญญาณ

ทั้งอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) และอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Individual identity) นี้ เป็นการแสดงวิธีคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (ปัจเจก) กับสังคม (โครงสร้าง) กล่าวคือ คนเราทุกคนต้องอยู่ภายใต้แบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นได้ภายใต้แบบแผนนั้น และสำหรับคนเมืองเพชรแล้ว ปูนปั้นที่มีความงดงามอย่างมีเอกลักษณ์นี้สร้างความภูมิใจให้กับคนเมืองเพชรไม่น้อย

2.4 หน้าที่ในการสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น

งานปูนปั้นนั้นมีบทบาทในการสร้างงาน แก้ปัญหาเรื่องคนไม่มีงานทำ หรือคนทำงานไม่เป็นให้กับคนในท้องถิ่นมาตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์อาชีพหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรีมาช้านาน โดยมีทั้งช่างที่ประกอบอาชีพนี้อย่างจริงจัง และช่างที่ทำเป็นอาชีพเสริม หน้าที่การสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นนี้ถือเป็นหน้าที่ที่อยู่ในมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการสืบทอดงานปูนปั้น เนื่องจากช่างไม่อาจยืนหยัดอยู่ได้ด้วยแรงศรัทธาหรืออุดมคติแต่เพียงอย่างเดียว แต่ย่อมต้องการปัจจัยพื้นฐานเพื่อการยังชีพด้วย ดังนั้น การที่ปูนปั้นจะดำรงอยู่ได้ในสังคม การปลูกฝังในระดับจิตสำนึกอาจไม่เพียงพอ แต่ต้องมีการทำหน้าที่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงด้วย เพราะตัวช่างเองก็ต้องมีการค่าใช้จ่ายและมีครอบครัวให้รับผิดชอบเช่นกัน

3. บทบาทหน้าที่ระดับสังคม

3.1 หน้าที่ในการบันทึกคำสั่งสอน บันทึกประวัติศาสตร์ และให้ความรู้

ศิลปะปูนปั้นทำหน้าที่ในการบันทึก “สาร” ทั้งที่เป็นเนื้อหาทางโลก (Secular) ซึ่งได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองต่างๆ และทางธรรม (Sacred) ได้แก่ ชาดก พุทธประวัติ โดยการใช้การพรรณนาเรียงลำดับที่ผู้ชมสามารถมองเห็นได้ด้วยตา การบันทึกสารต่างๆ ของช่างปูนมิใช่เพียงแค่การบันทึกเพื่อเก็บรักษาเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือเป็นร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมเท่านั้น แต่เป็นการบันทึกเพื่อเผยแพร่คำสอน ข้อคิด หรือความรู้ต่างๆ สู่สาธารณชน ซึ่งมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตด้วย

3.2 หน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม

หน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วยการปั้นภาพล้อการเมืองที่กล่าวถึงในที่นี้นั้นตัวอย่างที่โดดเด่นก็คือกรณีของช่างทองร่วง เอ็มโอบุส ภาพล้อการเมืองผลงานที่เป็นการแสดงออกซึ่งความคิดต่อเรื่องราวการเมืองของผู้ปั้นนี้ให้ทั้งความบันเทิงกับผู้พบเห็น และยังแฝงไปด้วยสาระของประวัติศาสตร์การเมืองไทยได้เป็นอย่างดี การปั้นภาพล้อเลียนไม่ได้ก่อให้เกิดความตลกขบขันเท่านั้น แต่ยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์การเมือง และกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความคิดทางการเมืองด้วยในขณะเดียวกัน นอกจากนี้การทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองนี้เป็นการควบคุมทางสังคมทางหนึ่งผ่านการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีสุนทรียะ ซึ่งคนดูก็จะได้รับรู้ทั้งความงดงาม ความขบขัน ตลอดจนแง่คิดทางการเมืองไปในขณะเดียวกัน เป็นการขยายศิลปะจากโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์ไปสู่ชีวิตประจำวันของผู้คนจริงๆ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ “ศิลปะเพื่อการรับใช้ชีวิต” อย่างแท้จริง

3.3 หน้าที่ในการช่วยสืบทอดวรรณกรรมที่สำคัญของไทย

ผลงานที่ช่างถ่ายทอดออกมาเป็นงานปูนปั้นนั้น มักมีที่มาจากเรื่องราวในวรรณคดีที่สำคัญของไทย เช่น เรื่องรามเกียรติ์ พระอภัยมณี หรือตำนานเรื่องราวต่างๆ บทบาทหน้าที่นี้ของงานปูนปั้นแสดงถึงนัยยะ “ศิลปะต่างส่องทางให้แก่กัน” โดยช่างได้ถ่ายโยงเนื้อหาในวรรณคดีมาสู่ผลงานปูนปั้น (Intertextuality) กล่าวคือ ปูนปั้นได้นำเอาเนื้อหาหรือ “ตัวบท” (text) ในวรรณคดีมาใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับปั้นแต่งตามจินตนาการ เพื่อให้ผู้ชมรับรู้เรื่องราวและความงามได้ด้วยตา ปูนปั้นจึงเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างตัวบทต่างๆ ทำให้เกิดการสืบทอดและแพร่หลายยิ่งขึ้น

3.4 หน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลสืบค้นด้านอารยธรรม ใช้เป็นพยานหลักฐานด้านโบราณคดีได้

ด้วยคุณสมบัติที่มีความคงทนถาวรของงานปูนปั้น ปูนปั้นจึงสามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดี สามารถใช้สืบค้นเรื่องราวในอดีต และเป็นหลักฐานที่สามารถใช้สืบค้นลวดลายในอดีตได้อีกด้วย ลวดลายจากวัดเก่าๆ ในสมัยอยุธยา เช่น วัดสระบัว หรือวัดไผ่ล้อม เป็นต้น นั้นเป็นเสมือนแหล่งความรู้ให้ช่างรุ่นต่อมาเข้าไปเรียนรู้ศึกษาลวดลายการปั้นปูน เพราะแต่ก่อนนั้น ยังไม่มีการบันทึกความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้ต่างๆ จึงบรรจุอยู่ในผลงานที่สามารถข้ามผ่านกาลเวลาได้

3.5 หน้าที่ในการโยนโยสมาชิกในสังคมให้เข้าไปผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม (Socialisation)

เนื่องด้วยปูนปั้นเป็นงานที่เกิดขึ้นจากฝีมือของช่างในท้องถิ่น งานปูนปั้นจึงเป็นที่บรรจุสารที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ออกมาผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ต่างๆ ให้ผู้ชมได้เห็น รับรู้กฎเกณฑ์ทางสังคม และซึมซับโลกทัศน์ที่ช่างได้สื่อเอาไว้ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อที่สื่อออกมานั้นถือเป็นคุณค่าส่วนหนึ่งที่ช่างได้นำเสนอ หยิบยื่น และปลูกฝังให้กับสมาชิกในสังคมถือเป็นแบบแผนที่โยนโยสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่นำไปสู่กรอบวิถีชีวิตและสังคม โดยการสอนให้สมาชิกในสังคมรู้จักวัฒนธรรมของชุมชนทางอ้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1 ระบบความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ปูนปั้นไม่เพียงแต่รับใช้พระศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังรับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย นารายณ์ทรงครุฑเป็นลวดลายที่เราสามารถพบเห็นได้ตามวัดที่มีความสำคัญซึ่งพระมหากษัตริย์เคยเสด็จฯ มา ภาพนารายณ์ทรงครุฑจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างหนึ่ง เพราะตามระบบความเชื่อแล้ว เราถือว่าพระมหากษัตริย์ก็คือ พระนารายณ์ที่อวตารลงมาเพื่อปราบยุคเข็ญ และพระนารายณ์ก็มีครุฑเป็นพาหนะ

3.5.2 ความกตัญญูกตเวที

ภายในกลุ่มช่างนั้น จะมีช่างส่วนหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้มาจากครูช่างในอดีต และช่างบางคนก็อาศัยการเรียนรู้ลวดลายในลักษณะ “ครูพักลักจำ” จากวัดโบราณ แต่ไม่ว่าช่างคนไหนจะมีครูเป็นตัวตนหรือไม่ ช่างทุกคนก็ถือว่าตนเองมีแหล่งความรู้ที่อ้างอิงได้ ไม่เพียงเท่านั้น ช่างยังคิดด้วยว่าลายไทยนั้นมีครูคอยกำกับอยู่ ความตระหนักถึงความสำคัญของการมีครูทำให้ ช่างจัดพิธีไหว้ครูขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและความกตัญญูกตเวทีของช่างที่มีต่อครูบาอาจารย์

การไหว้ครูเป็นสิ่งที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวที เป็นส่วนที่โน้มน้าวจิตใจคนเราให้รักษาความดี รักษาความรู้ให้สืบเนื่องไปด้วยดี อีกทั้งยังจงใจให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง และยังเป็นการแสดงความเคารพต่อและสำนึกในบุญคุณครูบาอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้ทั้งผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นค่านิยมที่ฝังงมในสังคมซึ่งได้รับการสั่งสมและสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเป็นทั้งกระบวนการทางวัฒนธรรมและการอบรมสั่งสอนวิถีปฏิบัติที่คนในสังคมส่วนใหญ่ยอมรับและถือปฏิบัติกันมาไปในขณะเดียวกัน

3.5.3 การทำความดีละเว้นความชั่ว

ในการปั้นภาพต่างๆ นั้น ช่างได้สื่อสารออกมาผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ต่างๆ โดยนำเอาเนื้อหามาจากข้อคิด คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาพชาดก หรือภาพปริศนาธรรม ซึ่งเป็นความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมไทยมาช้านาน และยังมีเนื้อหาที่สะท้อนคุณธรรมของการเป็นนักการเมือง ในรูปแบบปูนปั้นลือการเมืองด้วย

การเข้ารหัสความหมายของช่างนี้มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้พบเห็นคิดอยู่ในกรอบของการทำความดีละเว้นความชั่วซึ่งเป็นระบบค่านิยมของสังคมได้ แต่การถอดรหัสค่านิยม หรือแนวคิดคำสั่งสอนที่ซ่อนอยู่ในงานปูนปั้นในส่วนของผู้รับสารนั้น บางครั้งผู้รับสารงานปูนปั้นอาจต้องคิดพิจารณาไปด้วยในขณะที่ยืน เพราะในบางครั้งลวดลายที่ช่างปั้นไว้ก็เพื่อให้เป็นปริศนาเพื่อให้ผู้คนขบคิดหรือสอบถามช่างอันเป็นหนทางของการเกิดปัญญา

การที่ช่างเลือกที่จะสร้างปริศนาธรรมขึ้นมาให้ผู้รับสารตีความผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ โดยไม่นำเสนอเนื้อหาสารตรงๆ นั้นเท่ากับเป็นการฝึกฝนและบริหารปัญญาให้กับผู้รับสาร อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารสามารถตีความได้หลากหลายจากมุมมองของแต่ละคนด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าในมิติของหน้าที่ที่สืบเนื่องนั้นมีปัจจัยภายในและภายนอกที่เอื้ออำนวยให้งานปูนปั้นสืบต่อการทำหน้าที่ต่างๆ ได้ดังนี้

ปัจจัยภายใน

1. ความเชื่อ

ปูนปั้นเป็นสื่อที่มีความเชื่อกำกับอยู่เบื้องหลัง เช่น การต้องครอบครุให้กับผู้ที่เข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์ และการจัดพิธีไหว้ครู ความเชื่อเหล่านี้เป็นรหัสทางวัฒนธรรม (Cultural code) ทำให้ผู้ปั้นไม่กล้ากระทำการที่อาจเป็นการลบหลู่ เช่น การปั้นในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมอย่างสถานเริงรมย์ เป็นต้น ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังซึ่งมีการส่งผ่านจากช่างรุ่นต่อรุ่นนี้ได้เป็นพลังควบคุม ดูแล และบังคับการสืบต่ออยู่ในตัวเอง และช่วยหล่อเลี้ยงการทำหน้าที่ต่างๆ ของงานปูนปั้น ทำให้ปูนปั้นดำรงอยู่ในชนบและกรอบประเพณีในการปั้น การทำหน้าที่ต่างๆ จึงสืบทอดต่อมาได้อย่างต่อเนื่อง

2. การปั้นปูนผ่านการฝึกฝน

การสืบทอดการปั้นปูนด้วยมือโดยไม่ใช้แม่พิมพ์ ทำให้ผู้ปั้นสามารถเกิดการพัฒนาคือมือ และความคิดอยู่ตลอดเวลา เพชรบุรีจึงเป็นเสมือนแหล่งที่ฝึกฝีมือช่างรุ่นแล้วรุ่นเล่าให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าเป็นของตนเองได้ นอกจากนี้ในการฝึกฝนการทำงาน ลูกศิษย์จำเป็นต้องน้อมรับคำสั่งสอนและคำติชมจากครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ โดยลูกศิษย์

ต้องเขียนลาย หรือสร้างผลงานตามที่ครูช่างพอใจ ผลงานของลูกศิษย์ที่ผ่านการคัดสรรจากครูช่างมาเป็นอย่างดี ทำให้ลวดลาย รูปแบบการสร้างผลงาน หรืออัตลักษณ์ของสำนักช่างแต่ละสำนักสามารถสืบทอดต่อไปได้ โดยดำรงอยู่ที่ตัวบุคคลนั่นเอง

3. คุณลักษณะของสื่อที่เป็นสื่อวัตถุ (Material form)

ความคงทนของเนื้อปูน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปูนปั้นเมืองเพชร ทำให้ปูนปั้นอยู่ได้นานนับ 100 ปี ปูนปั้นจึงสามารถทำหน้าที่สื่อ “สาร” ได้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน และสามารถส่งผ่านความคิดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้ รหัสที่ซ่อนความคิด ความเชื่อ และเหตุการณ์ที่บันทึกไว้จึงสามารถข้ามผ่านกาลเวลา และขยายบทบาทหน้าที่ต่อไปยังคนรุ่นต่างๆ ได้แม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนไปก็ตาม

ปัจจัยภายนอก

1. ช่องทางการสืบทอด (Channel/Space of Communication)

ปูนปั้นได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับในด้านการประดับตกแต่งเพื่อการรับใช้พุทธศาสนาอย่างไม่ขาดช่วง โดยงานปูนปั้นจะเป็นส่วนประกอบร่วมในการตกแต่งศาสนสถานอย่างมีความหมาย และมีความเหมาะสม วัดจึงเป็นช่องทางสำคัญในการสืบทอดขนบนิยมของสื่อประเภทนี้ และเมื่อวัดยังมีความต้องการงานประติมากรรมแบบประเพณีนิยมดังกล่าวอยู่ ประกอบกับช่างปูนปั้นยังต้องการยึดการจ้างงานจากวัดเป็นอาชีพ งานประติมากรรมปูนปั้นแบบประเพณีนิยมจึงยังได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ได้เป็นอย่างดีผ่านช่องทางหลักนี้

2. การมีสถาบันใหม่ๆ มารองรับ

เมื่อสถาบันการศึกษาได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทด้านการศึกษาแทนวัด โดยเป็นช่องทางในการสืบทอดทั้งตัวบุคคลที่เป็นช่างและบุคคลที่เป็นผู้ชม แม้ว่าการสืบทอดผ่านสถาบันการศึกษาในรูปแบบวิชาหรือหลักสูตรฝึกอบรมนี้จะไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างช่างปูนปั้นเท่าใดนัก แต่การสอนให้คนรู้จักการปั้นปูนผ่านการปฏิบัติ ก็มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้คุณค่าในศิลปะประเภทนี้ได้ เมื่อคนในท้องถิ่นยังรู้คุณค่าของสื่อประเภทนี้อยู่ ปูนปั้นก็จะสามารถสืบทอดการทำงานที่ต่อไปในสังคมได้

หน้าที่ที่หายไป

หน้าที่ที่หายไปเป็นหน้าที่เก่าที่เคยมี ซึ่งในปัจจุบันไม่มีบทบาทในเรื่องนั้นๆ อีกแล้วจากการสัมภาษณ์พบว่าปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ในระดับสังคมที่หายไปคือ หน้าที่ในการดึงคนให้เข้าไปสู่พระพุทธศาสนา

เนื่องด้วยบริบททางสังคมในอดีตนั้นมีผู้คนต่างศาสนาเป็นจำนวนมาก และศาสนาแต่ละศาสนาต่างก็พยายามทำให้ผู้คนหันมานับถือศาสนาของตน งานปูนปั้นซึ่งเป็นสื่อที่มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับพุทธศาสนาจึงเป็นสื่อหนึ่งที่มีบทบาทในการดึงให้คนเข้ามานับถือพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ด้วยการปั้นลวดลายที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธรูป การหยิบยกตำนานเรื่องราวต่างๆ มาปั้นแต่นั้นก็เพื่อให้คนที่อ่านหนังสือไม่ออกได้เข้าใจและรับรู้เรื่องราว โดยการนำมาผูกติดกับศาสนา เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้น

ต่อมาเมื่อโรงเรียน หนังสือ และสื่อต่างๆ ได้เข้ามารับหน้าที่นี้ต่อจากงานประติมากรรมในวัดแล้ว การสร้างสรรค์งานปูนปั้นจึงไม่ใช่เป็นการสร้างขึ้นเพื่อใช้ดึงดูดคนให้เข้ามาสู่พระศาสนาอีกต่อไป แต่กลับเป็นเพียงเครื่องประดับศาสนที่มีความสวยงาม ให้ความเพลิดเพลิน และบ่งบอกความเป็นมาในอดีตเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้บทบาทหน้าที่บางอย่างของงานปูนปั้นหายไป คือ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ปูนปั้นเป็นสื่อที่อยู่ท่ามกลางสถาบันต่างๆ เมื่อสถาบันต่างๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป และปูนปั้นไม่สามารถทำหน้าที่บางอย่างเพื่อรับใช้หรือตอบสนองของสถาบันนั้นในสังคมได้แล้ว หน้าที่นั้นจึงเสื่อมสลายไปในที่สุด

หน้าที่ที่คลี่คลาย

หน้าที่ที่คลี่คลายเป็นหน้าที่ที่คลายตัวหรือขยับไปจากเดิมไม่เหมือนเดิมทั้งหมด เป็นการปรับประยุกต์หน้าที่เก่าที่มีมาแต่เดิม แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังอิงอยู่กับของเดิม จากข้อมูลที่ได้พบว่าปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ระดับชุมชนที่คลี่คลายไปดังนี้

1. หน้าที่ในการสร้างอาชีพขึ้นใหม่ซึ่งแตกออกจากอาชีพเดิม

ในอดีตการเข้าสู่อาชีพช่างปูนปั้นนั้น ช่างทุกคนต้องผ่านการดำปูนให้ได้ก่อน เพราะการดำปูนถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่ใช้ทดสอบความอดทน ความมีใจรักงานของผู้ปั้น และเป็นการสอนขั้นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้รู้จักวัสดุที่ใช้ทำงานอย่างลึกซึ้ง

แต่ปัจจุบันการดำปูนมิได้เป็นขั้นตอนสำคัญในฐานะกระบวนการที่ทำให้ช่างได้ซึมซับและเข้าใจวัสดุที่ใช้ทำงานอย่างถ่องแท้เท่านั้น แต่การดำปูนได้กลายมาเป็นอาชีพอีกอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้อีกด้วย

ผู้ที่เข้ามาดำปูนในปัจจุบันไม่ได้มีความมุ่งมั่นที่จะก้าวขึ้นไปเป็นช่างปูนปั้นดังแต่ก่อน แต่เข้ามาเพียงเพราะต้องการทำงานดำปูนเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากแล้วไม่สามารถขึ้นไปทำงานปั้นในที่สูงๆ ได้ การเกิดขึ้นของอาชีพดำปูนนี้เป็นเพราะปัจจุบันงานปูนปั้น

มีมากขึ้นจนไม่สามารถทำปูนใช้เองได้ทัน ประกอบกับช่างในต่างจังหวัดไม่ทำปูนใช้เอง จึงมีการว่าจ้างการทำปูนขึ้น การทำปูนจึงกลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้อีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งเป็นอาชีพที่แตกออกมาจากขั้นตอนสำคัญของการทำปูนปั้น

2. หน้าที่เป็นเครื่องประดับตกแต่งสถานที่ที่นอกเหนือจากวัดและวัง

ปัจจุบันปูนปั้นได้ขยายการทำหน้าที่เป็นเครื่องประดับตกแต่งในสถานที่อื่น ๆ ที่นอกเหนือจากวัดและวัง เช่น โรงพยาบาล สถานีรถไฟ พระนครคีรี ร้านขายขนมเมืองเพชร และโรงแรม การนำปูนปั้นไปประดับตกแต่งตามสถานที่ข้างต้นนี้เป็นการปรับเปลี่ยนตัวเองของงานปูนปั้น เมื่อวัดและวังไม่ได้ทำหน้าที่ส่งเสริมช่างปั้นดังเช่นในอดีต ช่างจึงต้องหาช่องทางการทำงานอื่น และเมื่อช่องทางการนำเสนอผลงานเปลี่ยนไป เนื้อหาของปูนปั้นก็เปลี่ยนไปด้วย เพราะต้องทำให้สอดคล้องกับสถานที่ที่ปั้น เช่น ปั้นที่โรงพยาบาล ก็จะเป็นภาพอโรควา ปรมาลภา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ก่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ที่คลี่คลาย คือ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การทำงานปูนปั้นในปัจจุบันได้ขยายไปสู่มิติทางเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้นขั้นตอนการทำงานจึงมีการปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของช่างซึ่งเป็นไปตามบริบททางสังคม ช่างได้พัฒนาเครื่องมือทำปูนขึ้นมาเพื่อใช้ทดแทนแรงงานคน เครื่องทำปูนนี้ทำให้สามารถผลิตปูนได้ปริมาณมากขึ้นและเร็วขึ้น เพื่อรองรับกับความต้องการของช่าง และการทำหน้าที่เป็นเครื่องประดับสถานที่อื่นที่นอกเหนือจากวัดและวังก็เป็นการปรับเปลี่ยนหน้าที่ให้สอดคล้องกับสังคมซึ่งวัดไม่ได้มีสถานะเป็นที่ส่งเสริมช่างปั้นดังเช่นในอดีต ทำให้ช่างต้องหาช่องทางอื่น โดยมีการปรับเปลี่ยนภาพเรื่องราวที่ปั้นให้สอดคล้องกับสถานที่นั้นๆ

หน้าที่ที่เพิ่มใหม่

หน้าที่ที่เพิ่มใหม่ คือบทบาทหน้าที่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาใหม่ๆ ของสังคมอาจพัฒนามาจากบทบาทแอบแฝง (Latent Function) ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ที่ไม่ได้เจตนาสื่อโดยตรง แล้วพลิกขึ้นมาเป็นหน้าที่หลักในปัจจุบันหรืออาจจะยังคงเป็นหน้าที่แฝงเร้นต่อไปก็ได้ จากข้อมูลที่ได้พบว่าปูนปั้นมีบทบาทหน้าที่ในระดับชุมชนที่เพิ่มใหม่นี้

1. หน้าที่ด้านการท่องเที่ยว

เมื่อการท่องเที่ยวกลายเป็นนโยบายและอุตสาหกรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งกระแสดังกล่าวนี้ได้ขยายมาสู่ท้องถิ่น การแสวงหาวัฒนธรรมพื้นบ้านมาทำเป็นสินค้าจึงเกิดขึ้นตามมา ปูนปั้นซึ่งเป็นงานศิลปะที่โดดเด่นของจังหวัดเพชรบุรีที่มีการนำเสนอแก่

บุคคลภายนอกจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่เด่นชัดจึงถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ที่มีค่าเพียงความงดงามที่สร้างความอึดอัดใจ และเป็นจุดขายที่สร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็นทั่วไป

หน้าที่ที่เพิ่มใหม่นี้เป็นหน้าที่ที่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันของบุคคลภายนอก (Outsider) ได้แก่ นักท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การปรับเปลี่ยนอันเกิดจากบุคคลภายนอกวัฒนธรรมเช่นนี้อาจขัดกับความรู้สึกของเจ้าของวัฒนธรรม โดยเฉพาะช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานซึ่งมีจิตใจผูกพันกับปูนปั้นโดยตรง

2. หน้าที่เป็นของที่ระลึก

ปูนปั้นที่เป็นของที่ระลึกนี้เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ปูนปั้นเป็นศิลปะที่อยู่คู่กับวัดและวังมาแต่อดีตในฐานะเป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารที่มีความสวยงาม แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไปวัดและวังไม่ได้มีบทบาทเป็นสถานศูนย์กลางทางสังคมเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์สำหรับผู้สนใจศิลปวัฒนธรรมของชาติ ความงดงามของงานปูนปั้นมักทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความประทับใจ และมักจะซื้อหาผลงานเก็บไว้เป็นของที่ระลึก ปูนปั้นจึงเปลี่ยนสถานภาพจากงานศิลปะที่มีสุนทรียะเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” (Cultural Commodity)

การเปลี่ยนบทบาทจากงานพุทธศิลป์มาเป็นงานพาณิชย์ศิลป์ ทำให้ปูนปั้นกลายเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อจำหน่าย ไม่ใช่ผลงานที่สร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานจากความศรัทธาดังเช่นในอดีต ซึ่งเป็นกระบวนการแปลงความศักดิ์สิทธิ์ (Sacredness) ของงานปูนปั้น ให้กลายเป็นสินค้าเพื่อการพาณิชย์ (Secularisation) โดยการถอดเอาความเชื่อหรือมิติความศักดิ์สิทธิ์ออกไป

3. หน้าที่เป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา

การสืบทอดวิชาความรู้ของช่างในสมัยก่อนมักเป็นการสืบทอดผ่านสายตระกูล โดยสืบทอดผ่านลูกหลานในวงเครือญาติ หรือในลักษณะการฝากตัวเป็นศิษย์โดยมาอาศัยอยู่กับที่บ้านครูช่าง เมื่อมีการเกิดขึ้นของสถาบันการศึกษา ปูนปั้นจึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาในฐานะหลักสูตรท้องถิ่นหรือหลักสูตรอบรม ซึ่งการเรียนในลักษณะนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการสืบทอดแบบเดิมซึ่งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญามาสู่บริบทใหม่ โดยที่ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหลานอีกต่อไป

แม้ว่าการสืบทอดวิชาความรู้ผ่านสถาบันศึกษานั้นจึงอาจไม่ใช่ช่องทางที่จะปั้นช่างปูนปั้นที่มีคุณภาพจนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก แต่หากพิจารณาไปแล้วการขยายความรู้นี้ออกไปสู่ชุมชนก็ถือเป็นการสืบทอดผู้ชมผลงานให้รู้จักคุณค่าของศิลปะประเภทนี้ยิ่งซึ่งได้อย่างหนึ่งด้วย

สรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ที่เพิ่มใหม่ คือ

1. การปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของวัด ซึ่งส่งผลต่อการทำหน้าที่ของปูนบ้าน ซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่งที่สำคัญในวัดด้วย กล่าวคือ เมื่อวัดไม่ได้มีฐานะศูนย์กลางการศึกษา ดังเช่น ในอดีต หากแต่เป็นแหล่งที่รวบรวมความรู้ ภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความเจริญในอดีต ร่องรอยความเจริญ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมในอดีตนี้จึงกลายมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดให้คนต่างวัฒนธรรมเข้ามาศึกษา เรียนรู้ และชื่นชม
2. มุมมองของคนภายนอกวัฒนธรรมที่เห็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสินค้า เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดให้คนต่างวัฒนธรรมมาเที่ยวชม ถ่ายรูป หรือซื้อเป็นของที่ระลึกกลับไป
3. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ช่างต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว จึงมีการปรับเปลี่ยนการทำหน้าที่ให้สามารถรองรับชีวิตจริงของช่างได้ ซึ่งบทบาทหน้าที่ด้านการเป็นของที่ระลึกก็เป็นการช่วยขยายช่องทางหาเลี้ยงชีพให้กับช่างปูนบ้านอีกทางหนึ่งได้

อภิปรายผล

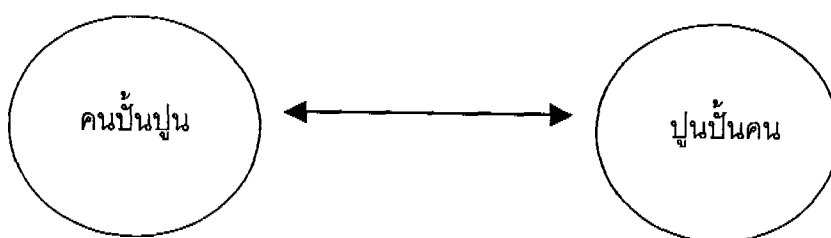
จากผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์ มีข้อค้นพบที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ในประเด็นต่อไปนี้

1. ปูนที่บ้านคน
2. ปัจจัยในการดำรงรักษาสื่อปูนบ้านเมืองเพชร
3. การเข้าสู่อุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural Industry) ของงานปูนบ้าน

1. ปูนที่บ้านคน

แผนภาพที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับงานปูนบ้าน

บทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นนั้นมีมากมายทั้งหน้าที่ที่สืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน หน้าที่ที่มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนหน้าที่ที่หายไป อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การทำหน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นไปตาม ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ที่ระบุว่า สังคมเป็นเสมือนสิ่งมีชีวิต ซึ่งประกอบด้วยส่วนประกอบย่อยต่างๆ ที่ต้องทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด หากส่วนประกอบใดในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ก็จะส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่ของส่วนประกอบอื่นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สังคมดำเนินต่อไปได้

บทบาทหน้าที่ในการปั้นคน (Self-Formation) เช่น การฝึกสมาธิ การฝึกความอดทน ฝึกทักษะการทำงาน บ่มเพาะจริยธรรม/คุณธรรม หรือการพัฒนาทางอารมณ์ เป็นหน้าที่ที่สำคัญ หน้าที่หนึ่งซึ่งปูนปั้นสามารถดำรงสืบทอดต่อมาได้จนถึงปัจจุบัน แม้ครูช่างจะไม่ได้บอกกล่าวด้วยวาจากับศิษย์ของตนถึงวัตถุประสงค์การฝึกบทเรียนในชั้นต่างๆ โดยตรง แต่สิ่งเหล่านี้กลับเป็นผลที่พวกเขาได้รับจากการฝึกหัดทำงานเสมอมา และขยายผลไปสู่การดำเนินชีวิตของช่างเมื่อพวกเขาเติบโตขึ้นทั้งในด้านความคิดและการฝึกปรือฝีมือ ดังนั้นหากจะกล่าวว่าปูนปั้นไม่ได้เป็นเพียงผลงานที่ช่างคิดสร้างสรรค์ขึ้นเท่านั้น หากแต่การ "ปั้นปูน" ก็เป็นการ "ปั้นคน" ขึ้นมาด้วยในขณะเดียวกันจึงไม่ใช่คำพูดที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงแต่อย่างใด

การปั้นคนขึ้นมาของช่างปูนปั้นไม่ได้หมายความว่าแค่การสอนคนให้รู้จักการทำงาน ปั้นปูน เพื่อไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองเท่านั้น แต่รวมถึงการขัดเกลาบุคลิกภาพ การบ่มเพาะคุณธรรม/จริยธรรมของผู้ปั้นและผู้ชมผลงาน และการเสริมสร้างจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่จำกัด ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความคิดที่ผู้ปั้นมีอยู่แล้ว อาทิ การนำเอาสิ่งที่ได้พบเห็นจากสื่อสมัยใหม่อย่างไร้ทศน์เข้ามาผสมผสานกับการสร้างสรรค์ผลงานปูนปั้นของเด็กรุ่นใหม่อย่างลงตัว สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ผู้ปั้นและผู้ชมผลงานค่อยๆ พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ทั้งความคิด จิตวิญญาณ อารมณ์ไปด้วยในขณะเดียวกัน

หากนำบทบาทหน้าที่นี้ไปเทียบกับสื่อมวลชนหรือสื่อสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หรืออินเทอร์เน็ตแล้วจะเห็นว่าสื่อสมัยใหม่เหล่านี้ไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้เทียบเท่ากับสื่อพื้นบ้านอย่างงานปูนปั้น ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติของสื่อแล้ว สื่อที่มีคุณลักษณะต่างกันจะสามารถทำหน้าที่ได้ไม่เหมือนกันตามธรรมชาติของสื่ออื่นๆ กล่าวคือ

ประการแรก ด้วยคุณลักษณะของสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ที่ส่งตรงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ถึงบ้านผู้รับสารทำให้ผู้ชมหรือผู้ที่เปิดรับสื่อสามารถเลือกเสพเนื้อหาต่างๆ ตามความพอใจส่วนบุคคลได้ง่าย เพียงแค่กดรีโมตเพื่อเลือกปิด เปิด หรือเปลี่ยนช่องหรือสถานีเท่านั้น การเลือกรับชมได้อย่างง่ายดายดายของสื่อเหล่านี้ ทำให้ผู้ชมสามารถเปลี่ยนความสนใจไปได้เรื่อยๆ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เวลาอยู่กับอะไรรานานๆ สมาธิหรือการพัฒนาด้านอารมณ์จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้

ประการต่อมา สื่อมวลชนอย่างวิทยุ หรือโทรทัศน์ต่างต้องอยู่ในกรอบข้อจำกัดด้านเวลา ทำให้การนำเสนอเนื้อหาข่าวสารต่างๆ ทำได้ตามระยะเวลาที่จำกัดเท่านั้น ซึ่งส่งผลให้ผู้ชมมีเวลาในการรับชมที่จำกัดตามไปด้วย ในขณะที่การทำงานปู้นั้นนั้นไม่มีเวลามาเป็นตัวบีบบังคับช่างจึงสามารถใช้เวลาคิดสร้างสรรค์ผลงานของตนอย่างประณีตได้เต็มที่ และในขณะที่ผู้ชมผลงานก็ได้รับความเพลิดเพลินไปกับท่วงท่าลีลาอลวนต่างๆ อันเป็นผลงานของความคิดสร้างสรรค์ของช่างตามไปด้วย ซึ่งความละเอียดประณีตของงานแต่ละชิ้นนี้มีส่วนช่วยขัดเกลาอารมณ์และจิตวิญญาณทั้งของผู้ปั้นและผู้ชมได้โดยไม่รู้ตัว

และประการสุดท้าย การสร้างสรรค์ผลงานปู้นั้นอย่างมีสุนทรีย์ะ ทำให้ผู้ชมได้รับข้อคิด ความรู้ และความบันเทิงเพลิดเพลินใจไปพร้อมกันๆ ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทั้งในระดับความคิดและจิตวิญญาณ ในขณะที่สื่อมวลชนนั้นไม่สามารถทำหน้าที่นี้ไปพร้อมๆ กันได้ เพราะเนื้อหาสารต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่นั้นมักมีเนื้อหาที่แยกความรู้และความบันเทิงออกจากกัน

ด้วยเหตุผลประการต่างๆ ข้างต้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าปู้นั้นมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการปั้นแต่งและเจียรไนความคิดและชีวิตของผู้ปู้นไปด้วยในขณะเดียวกัน สองมือของช่างปั้นที่แต่งอลวนไปตามจินตนาการนั้น เป็นการขัดเกลาและตกแต่งตัวตนและจิตใจของช่างและผู้เสพผลงานไปด้วยพร้อมๆ กัน อันเป็นหน้าที่สำคัญที่สื่ออื่นไม่สามารถทำได้

อย่างไรก็ตามบทบาทหน้าที่ในการปั้นคนหรือพัฒนาบุคลิกภาพ (Self-Formation) นี้ไม่ได้อยู่แต่เฉพาะในวงช่างที่ได้สัมผัสผลงานปู้นมานานเท่านั้น แต่บทบาทหน้าที่นี้ยังขยายศักยภาพไปสู่ระดับชุมชนอีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การนำไปใช้บำบัดผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์ได้นำช่างปู้นปั้นเมืองเพชรเข้าไปสอนผู้ต้องขัง เพื่อให้สุนทรีย์ะแห่งงานศิลปะช่วยเยียวยาอารมณ์และจิตใจของผู้ต้องขังให้คลายความก้าวร้าวและสงบลง ปู้นั้นช่วยทำให้ผู้ต้องขังเหล่านี้มีพื้นที่สำหรับปลดปล่อยจินตนาการและอารมณ์ที่พลุ่งปะทุอยู่ในตัวออกมา ช่วยให้พวกเขามีสมาธิจดจ่ออยู่กับงานตรงหน้า ซึ่งการนำปู้นไปใช้กับผู้ต้องขังดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นการบำบัดจิตใจผู้ต้องขังเท่านั้น แต่ยังเป็นฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังไปในตัว เพื่อการประกอบอาชีพในอนาคตด้วย ดังที่ช่างปู้นกล่าวว่า ฝีมือของผู้ต้องขังเหล่านี้สามารถออกวางจำหน่ายได้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นประจักษ์พยานอันเด่นชัดของศักยภาพงานปู้นด้านการพัฒนาบุคลิกภาพของคนที่ย้ายออกสู่กลุ่มคนในวงกว้างขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าศักยภาพของงานปู้นในการปั้นคนนั้นไม่ได้จำกัดอยู่ในวงแคบเท่านั้น หากแต่ยังสามารถขยายวงให้กว้างออกไปได้ด้วย

2. ปัจจัยในการธำรงรักษาสื่อปณันเมืองเพชร

จากการทบทวนทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของสื่อในเรื่องวัฒนธรรมของ Lasswell และ Wright ที่ระบุการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนทางด้านสังคมไว้เพียง 4 ด้านคือ หน้าที่การให้ข่าวสาร หน้าที่ประสานวัฒนธรรมของสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว หน้าที่การถ่ายทอดวัฒนธรรม และหน้าที่ให้ความบันเทิง แต่อย่างไรก็ตามหน้าที่ของสื่อมวลชนเหล่านี้เป็นการทำหน้าที่เพียงแค่การเป็น "สื่อ" เพื่อสื่อสารเท่านั้น แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ในการเป็นกลไกทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น เช่น ผลการศึกษาเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านต่างๆ ดังข้อเสนอของเกียรติชัย อิศรเดช และคณะ (2546) ที่อธิบายว่าสื่อพื้นบ้านทำหน้าที่ได้มากกว่าการเป็นสื่อ กล่าวคือ ทำหน้าที่เป็นกลไกต่างๆ ของสถาบันทางสังคมของชุมชน เช่น กลไกทางเศรษฐกิจ กลไกประสานความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างคนต่างเพศ ต่างรุ่น ต่างศาสนาและความเชื่อ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านต่างๆ พบว่าแม้สื่อพื้นบ้านจะสามารถทำหน้าที่ได้มากกว่าสื่อมวลชน แต่สื่อพื้นบ้านหลายประเภทก็ลดบทบาทการทำหน้าที่มากมายเมื่อเวลาผ่านไป เช่น งานวิจัยของจิตตนา หนูณะ (2533) เรื่อง "บทบาทและการเสื่อมสลายของโรงเจต้นหยง" ที่พบว่าในกรณีของสื่อพื้นบ้านภาคใต้อย่างโรงเจต้นหยง แม้จะมีบทบาทหน้าที่มากมาย แต่ทว่าก็เป็นสื่อที่มีแนวโน้มจะเสื่อมสลายไป เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อเขียนของกาญจนา แก้วเทพที่ระบุว่าในการศึกษาเรื่องการทำหน้าที่อันหลากหลายในระดับต่างๆ ของสื่อพื้นบ้านนั้น เราจะมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของหน้าที่เหล่านี้ทั้งในแง่ปริมาณ ในเชิงคุณภาพ และในแง่ระดับ ตัวอย่างเช่น ในแง่ปริมาณ ปัจจุบันนี้ สื่อพื้นบ้านประเภทการแสดงเช่น

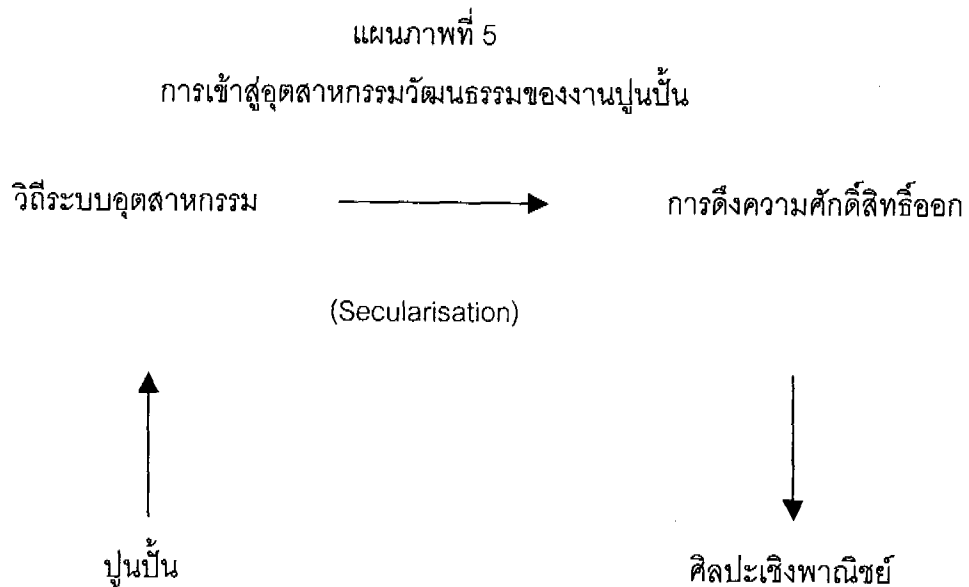
คำว่าขอ หมอลำ หนังสือ ฯลฯ มักจะถูกลบเหลี่ยมให้เหลือแต่เพียงหน้าที่ให้ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ส่วนในแง่ระดับก็อาจจะลดระดับจากชุมชนมาเหลือเพียงกลุ่มก้อน/เครือญาติหรือเป็นเรื่องเพียงแต่ระดับตัวบุคคล ส่วนคุณภาพของการทำหน้าที่ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น การจัดแสดงโนราอาจจะถูกเปลี่ยนหน้าที่ให้กลายเป็นการแสดงแสนยานุภาพของบรรดานักการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น การศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่จะเสื่อมสลายไปของสื่อพื้นบ้านประเภทต่างๆ ในโลกสมัยใหม่ เพราะการทำหน้าที่ที่ลดลงหรือเลื่อนหายไปในสังคม

ทว่าผลที่ได้จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของงานปุนปั้นในจังหวัดเพชรบุรีกลับแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์พิเศษของสื่อพื้นบ้านชนิดนี้ซึ่งมีหน้าที่หลากหลาย และหน้าที่หลายอย่างก็มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นโดยไม่ขาดช่วง แม้เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ปุนปั้นก็ยังมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคม เช่น การทำหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว หรือเป็นของที่ระลึก หากจะเปรียบการทำหน้าที่ต่างๆ ของปุนปั้นเป็นเหลี่ยมเพชรที่แพรวพราว การทำหน้าที่ของปุนปั้นเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป เหลี่ยมเพชรเหล่านั้นก็ยังคงส่องประกายระยิบระยับอยู่ อีกทั้งยังมีเหลี่ยมที่ได้รับการเจียรไนเพิ่มความแพรวพราวขึ้นตามร่องรอยแห่งกาลเวลาอีกด้วย

ในทัศนะของผู้วิจัยที่ประเมินจากข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ช่วยดำรงการทำหน้าที่ทั้งปวงของงานปุนปั้นให้สืบทอดมาได้นั้นคือความเชื่อ และการสืบทอดมิติตามความศักดิ์สิทธิ์ (Sacredness) ลงไปในกระบวนการสื่อสาร กล่าวคือ ปุนปั้นเป็นสื่อที่มีความเชื่อกำกับอยู่เบื้องหลัง เช่น การต้องครอบครูให้กับผู้ที่เข้ามาฝากตัวเป็นศิษย์ และการจัดพิธีไหว้ครู หรือความเชื่อที่ลงรหัสการสื่อสารไว้เฉพาะในวัดและวังเท่านั้น ความเชื่อเหล่านี้เป็นรหัสทางวัฒนธรรม (Cultural Code) ที่ทำให้ผู้ปั้นไม่กล้ากระทำการใดๆ ที่อาจเป็นการลบหลู่ เช่น การปั้นในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมอย่างสถานเริงรมย์ เป็นต้น ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังซึ่งมีการส่งผ่านจากช่างรุ่นต่อรุ่นนี้ได้เป็นพลังควบคุม ดูแล และบังคับการสืบทอดอยู่ในตัวเอง และช่วยหล่อเลี้ยงการทำหน้าที่ต่างๆ ของงานปุนปั้น ทำให้ปุนปั้นดำรงอยู่ในชนบและกรอบประเพณีในการปั้น การทำหน้าที่ต่างๆ จึงสืบทอดต่อมาได้อย่างต่อเนื่อง

ความเชื่อที่คอยหล่อเลี้ยงการทำหน้าที่ของงานปุนปั้นนี้ ทำให้ปุนปั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องดำรงอยู่ในกรอบของชนบที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ช่างรุ่นก่อนจนถึงช่างรุ่นปัจจุบัน และความศักดิ์สิทธิ์ที่แผ่ร่วนเป็นเสมือนเงาที่ทับทิมงานปุนปั้นไว้ก็ได้ธำรงปุนปั้นให้คงอยู่ในสังคมต่อไปได้ตามกรอบแบบแผน เพราะหากมีการดึงความเชื่อออกไปแล้ว ปุนปั้นก็อาจเป็นเพียงวัตถุที่เป็นเครื่องประดับธรรมดา ไม่ได้เป็นสิ่งที่บรรจุคุณค่าความเป็นศิลปะ วิถีชีวิต และระบบความเชื่อไว้อีกต่อไป

3. การเข้าสู่อุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural Industry) ของงานปูนปั้น

แม้ปูนปั้นเมืองเพชรจะมีหน้าที่ที่หลากหลายและหน้าที่ต่างๆ ส่วนใหญ่ยังสืบเนื่องมาได้จากปัจจุบัน แต่ปัจจุบันก็เริ่มมีร่องรอยความเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดขึ้นในกระบวนการทำหน้าที่ของงานปูนปั้น โดยเฉพาะในมิติของหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นใหม่เกิดขึ้น กล่าวคือ ปัจจุบันปูนปั้นได้เดินทางเข้าสู่วิถีระบบอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเห็นได้จากบทบาทหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว และเป็นของที่ระลึก การเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมนี้ทำให้จำเป็นต้องมีการผลิตผลงานปูนปั้นออกมาครั้งละมากๆ (Mass Production) เพื่อรองรับกับปริมาณงานที่ต้องจำหน่าย อีกทั้งยังต้องมีการปรับเปลี่ยนคตินิยมบางอย่างของงานปูนปั้นไป ได้แก่ การดึงเอาความเชื่อที่เป็นเสมือนเงาที่ติดตามงานปูนปั้นไว้ออกไป (Secularisation) การดึงความเชื่อออกไปนี้ทำให้งานปูนปั้นไร้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผลิตภัณฑ์งานปูนปั้นที่วางจำหน่ายไม่ได้เป็นผลงานอันเกิดขึ้นจากความศรัทธาเพื่อการรับใช้พระศาสนาเป็นพื้นฐานแล้ว ปูนปั้นจึงสามารถปรับเปลี่ยนการทำหน้าที่ให้แตกต่างจากอดีตได้ เช่น การนำไปเป็นเครื่องประดับอาคารบ้านเรือน เป็นต้น

การปั้นปูนเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกนี้เป็นที่น่าสังเกตว่ารูปแบบงานปูนปั้นจะเปลี่ยนไป คือ ไม่เพียงแต่จะมีขนาดเล็กลงเพื่อให้สามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวกเท่านั้น แต่ยังมีการดัดแปลงให้เป็นของประดับบ้านเรือนเช่นเดียวกับของประดับอื่นๆ เช่น นำไปประดับเป็นภาพติดฝาผนัง เป็นนาฬิกา หรือประติมากรรมลอยตัว แต่เนื้อหาลวดลายก็ยังคงลักษณะแบบเดิมไว้ คือ เป็นลายดอกไม้ ลายไทย หรือสัตว์หิมพานต์ แสดงว่าในสายตาของคนทั่วไปแล้วปูนปั้นทำหน้าที่เป็นเครื่องประดับเพื่อความสวยงาม อันแสดงให้เห็นถึงการรับเอาไปแต่รูปแบบ คือผลิตภัณฑ์งาน

ปูนปั้น แต่ในส่วนของนามธรรมซึ่งได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมก็ยังคงติดอยู่กับต้นตอของผลงานเท่านั้น ดังนั้นหากงานปูนปั้นที่นักทองเที่ยวนำติดมือกลับบ้านไปขายที่จังหวัดกาญจนบุรีแล้วปูนปั้นก็เป็นเสมือนสิ่งของที่ไร้ชีวิตหรือดำรงอยู่เพียงเพื่อหน้าที่บางอย่างซึ่งได้แก่ความงามอันเป็นรูปธรรมเบื้องต้นเท่านั้น ในขณะที่แก่นแท้ของจิตวิญญาณปูนปั้นหายไป

หากเปรียบเทียบหรือวัดนวัตรมพื้นบ้านกับต้นไม้ ซึ่งลำต้นประกอบด้วยส่วนที่เป็นเปลือก กระพี้ และแก่น สื่อพื้นบ้านก็เช่นเดียวกันคือ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นองค์ประกอบทั่วไปที่ดึงดูดความสนใจ และส่วนที่เป็นจิตวิญญาณแก่นแท้ของสื่ออื่นๆ ส่วนประกอบต่างๆ ดังกล่าวทั้งของต้นไม้และสื่อพื้นบ้านต่างก็มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ต่างกัน โดย “แก่น” หรือ “จิตวิญญาณ” นั้นเป็นส่วนที่ต้องรักษาไว้ให้มั่นเพื่อการเติบโตและพัฒนาสืบไป กาญจนา แก้วเทพ (2548, น. 44) กล่าวว่า การแบ่งระดับชั้นของวัฒนธรรมเช่นนี้ก็เพื่อจะเอามาใช้ตอบคำถามว่าในการปรับเปลี่ยนนั้น อะไรบ้างที่สามารถจะปรับได้มาก อะไรที่ปรับได้ปานกลาง และอะไรบ้างที่ต้องรักษาเอาไว้ให้มั่น ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่สร้างความสูญเสียแก่สื่อพื้นบ้าน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสื่อปูนปั้นในการขยายการทำหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นด้านการท่องเที่ยวหรือการเป็นของที่ระลึกนี้มาจากแรงผลักดันของบุคคลภายนอก (Outsider) ที่ไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม เช่น องค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่อาจจะไม่เข้าใจ “แก่น” หรือ “สารัตถะ” สำคัญของปูนปั้น ความงดงามที่สะกดสายตาของผู้พบเห็นทำให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นมักเห็นความวิจิตรงดงามของงานปูนปั้นเป็นสำคัญ จนอาจลืมนึกถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมบางอย่างซึ่งเป็น “แก่น” ที่ซ่อนเร้นอยู่ในผลงาน เมื่อปูนปั้นก้าวออกมาจากพื้นที่ทางธรรม (Sacred Space) เพื่อเข้าสู่พื้นที่ทางโลก (Secular Space) ในฐานะศิลปะเชิงพาณิชย์แล้วระบบความเชื่อต่างๆ อันเป็น “แก่น” หรือ “สารัตถะ” ที่คอยควบคุมกำกับการทำหน้าที่ต่างๆ ของปูนปั้นจึงถูกดึงออกมาเพื่อรองรับกับปริมาณงานที่ต้องทำเพื่อจำหน่ายเป็นสำคัญ การทำหน้าที่ของงานปูนปั้นจึงเริ่มปรับเปลี่ยนไปตามวัตถุประสงค์การใช้งาน ดังนั้นศิลปะปูนปั้นที่นักทองเที่ยวพกพากลับบ้านไปนั้นจึงเป็นเพียงรูปกายของร่างอันอาจไร้ซึ่งจิตวิญญาณที่แท้จริงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้การผลิตผลงานปูนปั้นเพื่อตอบรับกับวิถีอุตสาหกรรมนี้จะมีแนวโน้มที่ทำให้การสร้างสรรค์ผลงานปูนปั้นเริ่มคลายตัวออกจากกรอบหรือชนบในการปั้นก็ตาม แต่ในการปั้นปูนปั้นก็ยังมียุทธวิธีพื้นฐานสำคัญที่ใช้คัดกรองบุคคลที่จะเข้ามาสืบสานงานปูนปั้นอยู่ได้แก่ บทเรียนคำปูน ซึ่งถือเป็นด่านที่สำคัญยิ่งสำหรับคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาทำงานด้วย “ใจรัก” อย่างแท้จริง และตราบนานเท่าที่ช่างยังใส่ใจเดินหน้าทำงานเป็นพื้นฐานแล้ว เงินทองหรือค่าตอบแทนต่างๆ ก็ไม่อาจเข้ามามีผลต่องานแต่อย่างใด ดังกรณีที่ช่างปูนปั้นกล่าวว่าไม่อาจเข้าไปฝากผลงานไว้ที่เชียงใหม่ได้ เนื่องจากไม่ใช่พื้นที่สำหรับงานปูนปั้นของคนต่างถิ่น แต่ควรให้

คนท้องถิ่นได้สร้างผลงานฝากไว้ เนื่องจากสามารถสะท้อนเอกลักษณ์และวิถีชีวิตในท้องถิ่นได้ดีกว่า เป็นต้น

“แก่น” คือความเชื่ออันเป็นส่วนที่เป็นรากเหง้าซึ่งคอยหล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ของงานปูนปั้น หาก “แก่น” ของปูนปั้นได้รับการสืบทอดให้ดำรงต่อไปได้ ปูนปั้นก็จะสามารถสืบทอดการทำหน้าที่ต่างๆ รวมทั้งสามารถเพิ่มการทำหน้าที่ต่อไปอีกได้ เหมือนต้นไม้ที่ยังมีรากเหง้าอยู่ก็จะสามารถผลิดอกออกผลและเติบโตขึ้นต่อไปได้ตามกาลเวลา แต่หากต้นไม้ไม่มีรากเหง้าแล้ว ก็เพียงแต่รอวันล้มจากโลกนี้ไปเท่านั้น

วัฒนธรรมเป็นของคนในท้องถิ่นและมีรากเหง้ายึดติดอยู่ ดังนั้นคนในท้องถิ่นจึงเป็นผู้ที่เข้าใจการจัดการปรับเปลี่ยนต่างๆ เพื่อให้สื่อนั้นตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นได้ดีที่สุด วัฒนธรรมเป็นมรดกร่วมของคนในชุมชน ฉะนั้นการปรับเปลี่ยนใดๆ จึงควรคำนึงถึงหลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรมเป็นสำคัญ เพราะหากการปรับเปลี่ยนจากบุคคลภายนอกกระทำไปโดยลืมรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ยึดติดมา การสืบทอดงานปูนปั้นก็จะขาดซึ่งความเข้าใจและความซาบซึ้งในผลงานที่เป็นเนื้อแท้ไป ซึ่งจะส่งผลให้งานปูนปั้นเป็นเพียงเครื่องประดับที่มีแต่ความงดงามเท่านั้น อันขัดกับความตั้งใจเดิมของผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ต้องการทำงานเพื่อ “ให้” เป็นสำคัญ ไม่ใช่ต้องการ “ขายกิน” ดังกรณีที่ดินปั้นปูนปั้นจำนวนหนึ่งได้กล่าวไว้ในงานวิจัยฉบับนี้

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นบทบาทหน้าที่ของงานปูนปั้นเป็นสำคัญ และจากผลที่ได้พบว่าหน้าที่ที่สำคัญซึ่งยังดำรงสืบเนื่องมาได้เป็นหน้าที่ในระดับปัจเจก ซึ่งเกิดจากกระบวนการอบรมสั่งสอนของครูช่าง กระบวนการสั่งสอนและการเรียนรู้เป็นกระบวนการสื่อสารที่สำคัญอย่างหนึ่งในการปั้นช่างปูนปั้นขึ้นมา ดังนั้น การศึกษาในประเด็นกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดวิชาความรู้การปั้นปูน จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถมองเห็นภาพงานปูนปั้นได้ชัดเจนและลึกซึ้งขึ้นว่าทำไมจึงสามารถสืบทอดหน้าที่มาได้จนถึงปัจจุบัน

2. ปูนปั้นเป็นสื่อที่โดดเด่นประจำท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วยรูปแบบลวดลายที่มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนตัวตนความเป็นคนเพชรบุรีได้ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเก็บข้อมูลไว้บ้างแล้ว แต่ยังไม่ได้ลงลึกไปในรายละเอียดมากนัก การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ของงานปูนปั้นเมืองเพชรบุรีจึงน่าจะเป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไปสำหรับผู้สนใจ

3. การศึกษาบทบาทหน้าที่ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับงานวิจัยสื่อพื้นบ้านประเภท สื่อวัตถุ (Material form) เช่น ผ้าทอ งานแทงหยวก เพื่อดูการทำหน้าที่ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม

4. จากการศึกษาพบว่าสถาบันการศึกษามีส่วนช่วยพยุงรักษางานปูนปั้นให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยการนำเอาปูนปั้นไปเป็นหลักสูตรฝึกอบรมหรือหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับสอนในชั้นเรียน ถึงแม้ว่าวิธีนี้จะไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างช่างปูนปั้นนัก เนื่องจากกระบวนการการปั้น ช่างปูนปั้นขึ้นมานั้นต้องอาศัยเวลาและไม่อาจใช้ระบบการศึกษาในสถาบันซึ่งมีเวลาเรียนจำกัด ตามหน่วยกิตได้ แต่การเผยแพร่ความรู้เรื่องการปั้นปูนผ่านสถาบันการศึกษานี้เท่ากับเป็นการ พัฒนากลุ่มผู้ชมงานในอนาคตได้ โดยทำให้พวกเขารู้คุณค่าและมองเห็นงานปูนปั้นว่าเป็นศิลปะ ที่มีค่ามากกว่าการเป็นวัตถุประดับตกแต่ง สถาบันการศึกษาจึงควรตระหนักถึงบทบาทหน้าที่นี้ ของตน เพราะหากการสร้างช่างปั้นต้องอาศัยระยะเวลาแล้ว การสร้างกลุ่มผู้ชมที่มีความรู้และ ชุมผลงานเป็นจะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ช่างปั้นเร่งพัฒนาฝีมือของตนเองให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ได้ เพื่อตอบรับกับความต้องการของผู้ชม

5. ในการนำผลงานปูนปั้นเข้าสู่วงจรของระบบอุตสาหกรรมนั้น หน่วยงานต่างๆ ที่ เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรคำนึงถึงแนวคิดสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม เป็นสำคัญ เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น หากการปรับเปลี่ยน ใดๆ เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้แล้ว อาจทำให้สื่อพื้นบ้านได้รับความ เสียหายตามมา